

ALGUNS ASPECTES DE LA MOROFILIA LITERARIA ACTUAL AL PAIS VALENCIA

Por
MIKEL DE EPALZA

En el II Encontre d'Escriptors del Mediterrani ja vaig presentar un aspecte actual i al mateig temps tradicional de la literatura valenciana contemporània: la seua morofília, és a dir el seu interès pel tema àrab en general i la seua simpatia fonamental per alguns temes àrabs en particular.

No parlaré de la morofília erudita dels historiadors del País Valencià (A. Huici Miranda, M. Sanchis Guarnier, els historiadors de mudèixars i moriscos, etc.), interessats especialment per a la història del període de dominació musulmana (segles VIII al XIII) i per a la història dels moriscos o musulmans obligats a tornar-se cristians al segle XVI i expulsats als inicis del segle XVII. En un llibre recent (*Moros y moriscos en el levante peninsular (Sharq Al-Andalus). Introducció bibliogràfica*, Alacant, 1983), he reunit més de 2.000 títols de llibres i articles que, encara que no són tots escrits per valencians, són la base històrica de la morofília literària valenciana.

Tampoc es pot parlar ací de la morofília a la literatura popular, representada per la poesia i la prosa de les revistes locals, de les de festes, de moros i cristians, etc. Són molt significatives, però no han estat encara estudiades amb una globalitat suficient per a traure'n conclusions.

Em limitaré a presentar el tema en uns quants autors actuals, sense entrar a analitzar alguns autors de primera categoria, que demanarien un tractament particular, com Joan Gil Albert (per exemple a la presentació de l'any passat al llibre de Bernat Capó, *Parcent. Diez personajes mironianos*, Alacant, 1983) o Vicent Andrés Estellés, que ens va donar una mostra extraordinària de la seua morofília en el 1.er Congrés d'Estudis de la Marina Alta. Juan Goytisolo ha indicat, molt encertadament, l'originalitat de la visió positiva del món àrab a la *Lamentación* de Gil Albert, dintre del panorama general de la literatura espanyola moderna (*Crónicas sarracinas*, Barcelona, 1982, p. 11).

Tampoc es pot marcar una diferència especial entre els valencians

que escriuen en castellà i els que escriuen en valencià, encara que em fixaré una mica més amb els que ho fan en valencià. S'ha d'incloure també autors nascuts fora, però que han viscut molts anys al País, siga el murcià Manuel Moragón amb la seua narració de personatges moriscs (*El viejo y los sueños*, Alacant, 1976) o el poeta català Jaume Pont, Premi Octubre 1982, amb el seu *Divan*, inspirat des del principi per poetes d'Al-Andalus (València, 1982). Molts dels escriptors valencians que esmentaré han escrit amb les dues llengües, com Bernat Capó, Enric Llobregat, Ferran Cremades, etc.

Presentaré breument alguns autors i amics, com arabista que veu l'interès que pot tenir el tema àrab dels seus estudis fora de l'àmbit erudit i universitari, a la creació literària en prosa i en vers. Acabarem amb una reflexió sobre la funció del món àrab com a terra de l'imaginari i obertura al Mediterrani en la literatura autènticament valenciana.

La narrativa ha trobat al tema dels moriscs del segle XVI-XVII un camp ideal per manifestar l'amor a la terra, en un període antic, quasi mític, quan encara vivien ací els moros, els altres valencians ara desapareguts, els «pre-valencians» tan ben descrits per Enric Llobregat (*Els orígens del País Valencià*, València, 1981). Bernat Capó, l'escriptor de Benissa, ens ha deixat al seu diari de viatge d'un morisc (*Espigolant pel rostoll morisc*, València, 1980) potser l'obra narrativa més significativa de la morofília literària d'aquests últims anys. També Josep Lozano, al seu *Crim de Germania* (València, 1980), té un preciós capítol sobre les «Memòries de Felip Guzman», anomenat en àrab Ahmad Ibn Ishaq Ibn Hassan, morisc d'Oriola, de la família dels Al-Aslami, governadors àrabs del segle X. Capó i Lozano situen els seus protagonistes al segle XVI. En canvi Ferran Cremades i Arlandis, a la seua narració *La lluna del temps* (València, 1984), situa l'acció als viatges d'una princesa àrab de l'època de la conquesta cristiana, en un espai imaginari, que és al mateix temps el País Valencià, la superfície aquàtica del Mediterrani i les terres àrabs de l'altra vora del mar. Ja parlarem d'aquest itinerari o viatge literari, que és també un itinerari intel·lectual.

Respecte a la poesia, és evidentment la poesia àrab d'Al-Andalus, especialment del País Valencià d'època àrab, coneguda per les traduccions dels arabistes (García Gómez, Terés, Rubiera, Garulo, Barceló, Hadjadj, Perès, etc.), la que més clarament marca una línia d'expressió poètica del tema àrab, més que no els versos a tradicions valencianes de moros i cristians, com els de Joan Valls a la «Memòria a Mossen Torregrossa», l'heroi anti-àrab d'Alcoi (*Obra poètica*, Alacant, 1981, pp. 169-170).

El mateix Enric Llobregat ha passat dels seus poemes sobre l'Orient viscut, a *En el ocre infinito* (Alacant, 1971), a una poesia de la naturalesa, típicament àrab valenciana, a *Interludi dels ulls* (Alacant, 1982).

Però és el poeta Josep Riera qui millor manifesta aquesta influència de la poesia àrab valenciana a la seua pròpia poesia en valencià: des dels seus estudis i traduccions *Els poetes aràbigos-valencians* (València, 1983) i *Poemes de l'orient d'Al-Andalus* (Barcelona, 1983) a la seua creació poètica

d'*El somriure de l'herba* (Barcelona, 1980). Josep Piera és el model del poeta-traductor –encara que no ho fa directament de l'àrab– que demanava Eugène Guillevic al *Primer Encontre d'Escriptors del Mediterrani* (València, 1983, pp. 174-175).

D'aquest breu i per suposat parcial presentació d'autors i de temes, voldria treure tres capítols de reflexions, que siguen una base per a un diàleg o taula redona futura, entre escriptors de tema àrab i arabistes.

El primer, és demanar quina és la motivació, conscient o inconscient, de la introducció prou significativa del tema àrab en la literatura valenciana de creació. No crec que la narrativa amb personatges àrabs o la imitació de la poesia àrabs d'Al-Andalus siguen una recerca d'arrels històriques d'identitat. Les nostres arrels no són principalment àrabs, ni islàmiques, ni tan sols orientals; són principalment cristianes, dels conqueridors del segle XIII, desenvolupades al País Valencià d'una forma original, amb una proporció relativament menuda d'allò àrab. Si que sembla, però, una recerca d'un món imaginari, un terreny lliure, on es puga anar sense sortir del País. L'àrab va ser una mena de paradís perdut, llunyà i proper, però un jardí on els valencians es poden moure lliurement i plantar el que volen, un jardí d'ells tots sols, jardí d'imaginació col·lectiva i de llibertat imaginària. Es una referència comuna per als valencians i, al mateix temps, una referència prou indefinida com per poder construir sense límits, com al futur jardí del riu Túria, que serà una mena de paradís imaginari, perquè ningú no coneixerà els seus onze kilòmetres. Hom posa el que vol, en un lloc imaginari conegut, però amb plena creació i llibertat literàries.

Aqueix paradís àrab es veu amb simpatia, amb consciència de la pèrdua que va suposar l'expulsió dels àrabs i la inassimilació de la cultura àrab al País Valencià. Posar l'imaginari valencià en aqueixa època i en personatges àrabs valencians és com una recuperació democràtica d'un germà exilat, d'un tio que va haver d'emigrar, d'uns altres valencians democràticament diferents i complementaris de nosaltres. Jo crec que el món àrab a la literatura valenciana no és la recerca de les arrels, és la recerca d'un món imaginari però nostre, d'un món diferent però complementari, d'un espai propi valencià, situat al passat, per passejar-hi la imaginació creativa dels escriptors valencians i del seu públic valencià.

Per això –i és la meua segona qüestió– es pot dir que el tema àrab té una funció pròpia, amb altres temes, dins la consciència autènticament valenciana. La morofília és un element de les lletres valencianes que no té relació amb l'oportunista i polèmic lema «Abans moros que catalans», que res té a veure amb la morofília, per que és un lema tan anti-àrab com anti-català. Aqueix lema recista i agressiu no trau res de l'autenticitat del tema àrab dins la literatura valenciana d'ara i de sempre. La morofília burlesca de la pel·lícula *Que nos quiten lo bailao* o de la novel·la surrealista *Quan les mesquites tornen a València*, candidata al Premi Octubre 1983, no és anti-catalanisme: són exemples de l'utilització de l'espai imaginari àrab per a una creació artística i literària autènticament valenciana.

Finalment, vull posar un tercer problema: aquesta morofília valenciana, ¿té relació amb els pobles àrabs de la meitat de les costes del Mediterrani, amb els països musulmans d'aquest mar? Aquest viatge al passat àrab d'Al-Andalus, ¿pot ser un viatge al present àrab? La dimensió temporal del tema àrab al País Valencià, ¿pot tenir també una dimensió geogràfica, fins a l'altra vora del mar?

Jo crec que sí. Els exemple de Llobregat i de Teixidor, aportant-nos el món viscut de la Palestina àrab, o la necessitat sentida per Piera o Cremades d'anar a Granada, al Marroc o a Tunísia, són exemples ben patents que el tema àrab valencià no es limita a la terreta nostra, sinó que té possibilitats de crear noves relacions amb el món àrab, tant per als escriptors com per als lectors valencians.

Els encontres d'escriptors mediterranis poden ser el marc que prepare nous encontres creatius entre escriptors valencians i temes àrabs renovats, dintre d'una literatura autènticament valenciana.